

Kultur og folkehelse

Folkehelse handler om vår psykiske og fysiske helse og evne til å mestre medgang og motgang. Folkehelsearbeid er samfunnets innsats for å påvirke faktorer som fremmer befolkningens helse og trivsel eller som beskytter mot negativ helseutvikling. Det handler om gode levekår for alle. Arbeidet med å bedre levekårene omfatter barnehage, skole og oppvekst generelt, arbeid, bolig, gode nærmiljø, inkludering med mer.

Tillit, sosiale nettverk og inkludering, fellesskap, mestring, glede og lykke er ord som ofte brukes for å beskrive positive opplevelser og mellommenneskelige prosesser. Disse begrepene brukes også i folkehelsearbeidet¹ og er kjernebegreper for kulturliv og kulturaktivitet.

Kultur

Kulturlivet er, og har alltid vært, viktig for folks helse og trivsel. Dette er også forskningsmessig dokumentert de siste årene. Det er derfor naturlig å se på kulturens plass og rolle i folkehelsearbeidet. Ikke fra en instrumentell innfallsvinkel, men fra en kulturell. For skal kulturen virke i folkehelsearbeidet må den først virke i seg selv.

Forskning viser at de som er utøvere innen for kulturlivets mange aktiviteter, scorer gjennomgående høyt på god generell helse. Dette gjelder både aktive utøvere, støttespillere og publikum².

Det er kan være vanskelig å fange og synliggjøre kultursektorens tyngde og bredde. Dette fordi vi ikke alltid omtaler aktivitetene som kulturaktiviteter, men som aktiviteter for spesielle grupper eller med spesielle formål.

Kultursektoren omfatter både frivillig kulturaktivitet, kultur for og med barn og unge, kultur for og med voksne og eldre. Det omfatter også et bredt spekter av profesjonelle kunstnere og kulturarbeidere og profesjonelle kunst og kulturinstitusjoner. Alt dette finnes i større eller mindre grad i alle kommuner. Kulturlivet i kommunene er sammensatt av aktiviteter og tiltak i offentlig, frivillig og privat regi, og kjennetegnes av samarbeidsstrukturer på tvers av disse skillelinjene. Korpsdirigenten er kanskje ansatt i kulturskolen og driver som freelancer i tillegg. Medlemmene i teatergruppen får kanskje ekstra opplæring på kulturskolen og lignende.

Norge – et godt sted å leve og bo?

I internasjonal sammenheng skårer Norge og Norden høyt på alle mål for sosial kapital³. Et sentralt mål for sosial kapital er tillit. Dette betyr at vi har gode lokalsamfunn, tillit til offentlig sektor og gjensidig tillit til hverandre. Norge har likevel store utfordringer.

Systematiske forskjeller i helse følger i dag sosiale og økonomiske skiller knyttet til for eksempel utdanning og inntekt, og vi ser at sosiale forskjeller knyttet til nettverk, inkludering og kulturdeltakelse gjenspeiles i helseforskjeller.

¹ Se for eksempel dokumentene i forbindelse med Samhandlingsreformen og folkehelseloven. Se også Sigrud Straand (red): Samhandling som omsorg. Kommuneforlaget 2011

² Jvf HUNT3-undersøkelsen

³ Dag Wollebæk og Signe Bock Seggaard (red): Sosial kapital i Norge, Cappelen Damm 2011

HUNT3 undersøkelsen viser at det finnes klare sammenhenger mellom kultur og helse. Det starter med en god oppvekst for barn og unge, og fortsetter med gode rammer for egenaktivitet og utvikling resten av livet. Vi vet at kultursektoren bidrar med et bredt spekter av innfallsvinkler for opplevelse av både deltakelse, opplevelse og mestring.

Ann Bamford har gjennom sin Uneskorapport fra 2008 og sin norske rapport fra 2012⁴, satt fokus på kulturfagenes betydning for læring og mestring. Hun synliggjør gjennom sine funn at læring og mestring påvirker vår psykiske og fysiske helse. Det er derfor viktig å sikre god og likeverdig kulturoplæringen, for barn, unge og voksne.

Norge har høy deltakelse i frivillige organisasjoner, der organisasjoner innenfor kultur, idrett og fritid har flest medlemmer og størst aktivitet. Organisasjonene er arenaer for sosial aktivitet, utfoldelse, og dyrking av personlige interesser. Norske organisasjoner har tradisjonelt favnet sosialt svært bredt. Dette har endret seg de siste årene. Dagens organisasjoner er rettet mot smalere aktivitetsfelt, og gjerne målrettet mot definerte alders- og/eller interessegrupper.

Dessverre ser vi i dag økende forskjeller, der utdanningsnivå skiller dem som er innenfor eller utenfor organisasjonssamfunnet. Organisasjonene er ikke alltid et lavterskeltilbud. Lavinntektsgrupper, trygdede, unge menn med lav utdanning, minoritetsgrupper mfl deltar i dag i liten grad i de tradisjonelle organisasjonene. De har også generelt lav kulturdeltakelse.

Kultur og samfunn

Kunst og kultur er viktig i seg selv, men har også ringvirkninger for samfunnet som helhet. Et godt og variert kulturliv gjør samfunnet rikere, og bidrar til livskvalitet, fellesskap og utvikling. Norge har de siste årene hatt en offensiv kulturpolitikk der det er satt sterkere fokus på vesentlige deler av vårt kulturliv. Det er likevel slik at mange lokalsamfunn ikke nødvendigvis nyter godt av denne statlige storsatsingen.

Kulturloven gir både kommuner, fylkeskommuner og staten ansvar for et offensivt kulturengasjement. Det offentlige skal legge til rette for at alle skal kunne engasjere seg i egenaktivitet og oppleve kvalitativt god kunst og kultur. Mange kommuner har utfordringer når det gjelder å følge opp disse føringene. Dette påvirker også kulturens mulige bidrag i folkehelsearbeidet.

De store forskjellene vi ser i befolkningens deltakelse i kulturliv og kulturaktiviteter skyldes både geografi, infrastruktur og manglende tilbud. Men de skyldes også andre hindringer knyttet til økonomi, tilgjengelighet, åpenhet, grad av inkludering, fysiske og psykiske problemer med mer. Det trengs mange ulike innfallsvinkler for å løse alt dette, men kulturloven og folkehelseloven gir oss et godt utgangspunkt for å forankre både folkehelse- og kulturarbeid i overordnede fylkes- og kommuneplaner. I arbeidet med utvikling, planlegging og tilrettelegging er det viktig at kommunene har den nødvendige fagkompetanse både på kultur, utvikling, folkehelse og planlegging; og godt samarbeid mellom de ulike fagområdene.

Aktuelle innfallsvinkler?

Vi trenger **steder å møtes**. I barnehage og skole møtes de fleste barn og deres foreldre. Frivillige organisasjoner har spilt en sentral rolle i norsk kultur- og samfunnsliv gjennom generasjoner. Offentlige institusjoner og tiltak som bibliotek, museer, kulturskoler, kulturhus, kino, kulturdager, markedsdager med mer, er alle viktige møteplasser.

⁴ Ann Bamford: The Wow factor, Unesco 2008, og Arts and cultural education in Norway 2010/2011, Nasjonalt sentre for kunst og kultur i opplæringen 2012

Vi trenger **lavterskeltilbud** der alle finner fram og føler seg velkommen. Det handler selvfølgelig om fysiske møteplasser, men også om en åpen og inkluderende holdning, respekt og anerkjennelse; om å møte andre mennesker.

Vi trenger **tilrettelagte tilbud** for spesielle grupper. Vi glemmer kanskje at et tilrettelagt tilbud også kan være at det finnes tilgjengelig **informasjon** for dem som ikke klarer å skaffe seg den alene. At det finnes muligheter for **transport** for dem som bor utenfor sentrum og er avhengig av offentlige eller private transporttjenester. At det finnes **gode hjelpere** som kan bistå når en ikke klarer alt alene.

Dette krever bedre kommunikasjon på tvers av etater og sektorgrenser. Bedre dialog mellom for eksempel kultur, helse, samferdsel og tekniske tjenester vil helt sikkert avdekke mange nye innfallsvinkler og muligheter for både informasjon, transport og samarbeid.

Vi trenger **kompetente medarbeidere** som ser helheten, bidrar til samarbeid og nettverksbygging, bidrar i planprosesser og legger til rette for en bærekraftig samfunnsutvikling med mennesket i sentrum.

Og det overordnede spørsmålet er: Vet vi nok om hva folk selv ønsker og trenger. Snakker vi med dem det gjelder om det det gjelder, eller nøyer vi oss med generelle undersøkelser?

Det slutter vel ikke her?

Vi håper Norsk kulturforms konferanse *Kultur for samhandling* bare er begynnelse på en fruktbar dialog innad i kulturlivet, og mellom kultursektoren og andre sektorer som legger premisser for det gode liv nå og i framtiden. Når kultur virker, virker den også helsefremmende.

Det er mye kraft i kreativitet, skaperglede og fantasi. Hva det gode livet innebærer for den enkelte og hvilken vei som fører dit, vil variere fra menneske til menneske. Men på denne veien må vi ha med oss fellesskapet, likeverdet, verdigheten, respekten og selvspekten. Kulturaktiviteter og kulturopplevelser er viktige elementer langs denne veien, både som mål og virkemiddel.

Kultur gjør deg ikke nødvendigvis frisk, men gjennom å fokusere på kreativitet, det utviklende og det friske kan kulturlivet være en viktig del i vårt arbeid med å finne og pleie det friske i oss selv.

Oslo 20.august 2012

Helsedirektoratet og Norsk kulturforum